

Kitap Tanıtımları:

Esnâdî ez revâbıt-ı İnan bâ-mıntuka-i Kafkas (İnan'ın Kafkasya Bölgesi ile İlişkilerine Dâir Belgeler), Vezâret-i Umur-i Harice, Defter-i Mûtalâât-ı Siyasî ve Beynelmilelî, İdâre-i İntişâr-ı Esnâd, Tahran 1372 h.ş., 490 s.

Eser, devrin Dışişleri Bakanı Ali Ekber-i Velâyeti'nin Önsöz'ü (s. 1-3) ve Belgeler Yayın Dairesi Başkanı Muhammed Hasan Kavusî-i İrakî'nin özet olarak yazdığı bölgenin tarihiyle ilgili Giriş ile (s. 5-35) devam etmektedir. Burada Çarlık Rusyası'nın Gürcistan siyaseti, İnan topraklarının Rusya tarafından işgali, Gülistan ve Türkmençay andlaşmaları, 1917 İhtilâlî ve Bolşeviklerin Kafkasya'ya hâkim olmaları; II. Dünya Savaşı'ndan sonraki gelişmeler anlatılmaktadır. I. Bölümde (s. 39-82) Kafkasya bölgesi, iktisâdî önemi, coğrafyası, Sovyet Azerbaycan'ı, Ermenistan, Dağıstan ve Gürcistan ele alınmaktadır. II. Bölüm ise belgelere ayrılmış olup, 97 belge fotokopisi ile birlikte yayımlanmıştır. Bunların tarih ve konuları şöyledir:

1-Tarih: 970 (1562/63). Şah Tahmasb'ın Zahor hâkimi Adı Görklü Beg'e, Gürcistan işlerini ona havale ettiğini bildiren buyruğu (s. 85).

2-Tarih: 1042 R.sâni (Eylül 1632). Şah Safi'nin Zahor hâkimi Muhammed Han Beg'e Gürcistan ve Kahet'e saldırması ile ilgili buyruğu (s. 87).

3-Tarih: 1042 Ramazan (Şubat 1633). Şah Safi'nin Zahorlu Halil Beg'e Gürcistan ve Kahet'e saldırması ile ilgili buyruğu (s. 89).

4-Tarih: 1045 R.vev (Ağustos 1635). Şah Safi'nin Zahorlu Halil Beg'e Rüstem Han'ın Gürcistan'a atanması ile ilgili yazısı (s. 91).

5-Tarih: 1045 Zilkade (Nisan 1636). Şah Safi'nin Zahorlu Halil Beg'e Revan kalesinin fethi hakkında yazısı (s. 93).

6-Tarih: Yok. Muhtemelen 1045 (1635/36). Şah Safi'nin Revan'ın fethi ile ilgili olarak Safder Han'a gönderdiği fetihnâme (s. 97).

7-Tarih: 1046 Ramazan (Şubat 1637). Şah Safi'nin Zahorlu Muhammed Ali Beg'e Gürcistan vâlisi Rüstem Han hakkında buyruğu (s. 102).

8-Tarih: 1052 (1642). II. Şah Abbas'ın Zahorlu Muhammed Han oğlu Ali Beg'e Zahor'u Tiyl (Tımar) olarak vermesi ile ilgili buyruğu (s. 104).

9-Tarih: 1111 (1699/1700). Şah Sultan Hüseyin'in Zahorlu Ali Han'a emirlik nişanı gönderilmesi ile ilgili buyruğu (s. 106).

10-Tarih: 1112 R.vev (Ağustos 1700). Şah Sultan Hüseyin'in Azerbaycan vezirine, Kartil Gürcistan'ı vâlisi Tahmures Beg'in belirlenen meblağı ödemesi ile ilgili buyruğu (s. 108).

11-Tarih: 1113 Safer (Temmuz 1701). Şah Sultan Hüseyin'in Zahorlu Ali Sultan'a Rusya'nın saldırısını uzaklaştırma hususunda hazırlık yapması buyruğu (s. 110).

12-Tarih: 1112 Şaban (Ekim 1710). Şah Sultan Hüseyin'in Şirvan Beglerbegi Hüseyin Han Beg'e daha önceki sultanlara ait olan hükümleri göndermekte geciktğine dâir hüküm (s. 112).

13-Tarih: 1125 Zilhicce (Aralık 1713). Şah Sultan Hüseyin'in Gürcistan işleri ile ilgili buyruğu (s. 114).

14-Tarih: 1147 C.sâni (Kasım 1734). Nadir Şah'ın Gürcistan'a yeni Serdar atanması ve Tiflis kalesinin kuşatılması ile ilgili yazısı (s. 118).

15-Tarih: 19 Receb 1147 (15 Aralık 1734). Nadir Şah'ın Gürcistan vâlisine Tiflis üzerine giderek, muhalifleri cezalandırması ile ilgili buyruğu (s. 120).

16-Tarih: 1155 R.ewel (Mayıs 1742). Nadir Şah'ın, Nikola'nın Gürcistan'ın Piskoposu olarak tayin edilmesi ile ilgili buyruğu (s. 122).

17-Tarih: 1157 (1744). Nadir Şah'ın, Antuvan'ın Gürcistan Katolikosluğuna tayin edilmesi ile ilgili buyruğu (s. 124).

18-Tarih: 1161 R.sâni (Nisan 1748). Nadir Şah'ın yeğeni İbrahim Han'ın, Antuvan'ın Gürcistan Katolikosluğuna tayininin tasdik edilmesi ile ilgili buyruğu (s. 125).

19-Tarih: 1161 (1748). Nadir Şah'ın yeğeni İbrahim Han'ın Zahorlu Ecme Han'a tahta oturduğuna dâir yazısı (s. 127).

20-Tarih: Safer 1162 (1749). Nadir Şah'ın yeğeni İbrahim Şah'ın, Gürcistan Piskoposu Antuvan'a, hil'at gönderdiğini bildiren yazısı (s. 129).

21-Tarih: 1163 (1750). Nadir Şah'ın torunu Şahruh'un, Gürcistan vâlisi Tahmures Han'ı Irak ve Azerbaycan orduları komutanı tayin ettiğini bildiren buyruğu (s. 131).

22-Tarih: 1177 Şevval (Nisan 1764). Kerim Han'ın ülke dahilinde hristiyanlara bazı serbestlikler tanınması ile ilgili buyruğu (s. 133).

23-Tarih: 1211 C.ewel (Kasım 1796). Fethali Şah'ın Tiflis ahalisine Ruslarla savaş ve Revan kuşatması hakkında buyruğu (s. 136).

24-Tarih: 1215 C.sâni (Kasım 1800). Fethali Şah'ın Yahudi, Ermeni ve Zerdüş't gibi çeşitli dinlere mensup toplulukların ödemeleri gereken vergilerden muaf tutulmaları ile ilgili buyruğu (s. 140).

25-Tarih: 1215 C.sâni (Kasım 1800). İran'ın İstanbul elçiliğinin Dışişleri Bakanlığına, Ermenilerin düşünceleri ile ilgili yazısı (s. 143).

26-Tarih: 1218 Zilhicce (Mart 1804). Fethali Şah'ın Kaheti ahalisi ve ilerigelenlerine Rusya'nın Gürcistan'a müdahalesi ile ilgili buyruğu (s. 146).

27-Tarih: 27 Zilhicce 1218 (8 Nisan 1804). Fethali Şah'ın Abbas Mirza'nın Gürcistan ve Tiflis'i ele geçirmek üzere gönderilmesi ile ilgili buyruğu (s. 150).

28-Tarih: 1218 Zilhicce (Mart 1804). Fethali Şah'ın Baş Açuk vilâyeti hâkimi Süleyman Han'a Abbas Mirza'nın Rusya'nın Gürcistan'a müdahalesinin menedilmesi ile ilgili buyruğu (s. 155).

29-Tarih: Muhtemelen 1218 (1803/4). Gence hâkimi Kacar Ziyadlu Cevad Han'ın Rus Generali Sisiyanof'a Gence, Gürcistan konuları ve savaşa hazır olduğu hakkında yazısı (s. 158).

30-Tarih: 1219 R.ewel (Haziran 1804). Abbas Mirza'nın Kazakî ilerigelenlerine Rusya'nın saldırısını uzaklaştırmak amacı ile Revan vâlisi ile birlikte asker gönderdiğini bildiren yazısı (163).

31-Tarih: 1219 C.sâni (Eylül 1804). Fethali Şah'ın Kabartay, Çeçen, Çerkes hanları, begleri ve ilerigelenlerine Ruslarla Revan'da savaş için İsmail Beg'in gönderildiği, kendisine destek olunması ile ilgili buyruğu (s. 167).

32-Tarih: 1219 (1804/5). Fethali Şah'ın Karakolhan ilerigelenlerine Gürcistan'ın elegeçirilmesi ve Ruslarla mücadele ile ilgili buyruğu (s. 175).

33-Tarih: 1219 Ramazan (Aralık 1804). Fethali Şah'ın Şeki hâkimi Muhammed Hasan Han'a Gürcistanın elegeçirilmesi için savaşa hazırlık görmesi ile ilgili buyruğu (s. 179).

34-Tarih: 1219 (1804/5). Fethali Şah'ın Gürcistanlı Tahmasb Beg'e Gürcistan'a asker sevk edileceğini bildiren yazısı (s. 184).

35-Tarih: Muhtemelen 1219/1220 (1804/5). Şeki hâkimi Muhammed Hasan Han'ın ilerigelenler ve ulemâya, Revan'dan Rusların çıkartıldığı, geçitlerin dikkatle korunup, kâfir ile mücadeleye hazırlıklı bulunmaları ile ilgili yazısı (s. 189).

36-Tarih: Muhtemelen 1219 (1804/5). Sadrazam İtimadü'd-devle Mirza Muhammed Şefi'nin, Kazak ilerigelenlerine Rusya ile savaş için hazırlanmaları ve bununla ilgili olarak Muhammedali Beg'in görevlendirildiğine dâir yazısı (s. 193).

37-Tarih: 1219 (1804/5). Fethali Şah'ın Çerkesler ve Kerdek ahalisine Ruslarla mücadele edilmesi ve Şah'a temsilci gönderilmesi isteği ile ilgili buyruğu (s. 195).

38-Tarih: 1219 (1804/5). Sadrazam Mirza Muhammed Şefi'nin Kafkasya ahalisine Tiflis ile ilgili yazısı (s. 199).

39-Tarih: Muhtemelen 1219 (1804/5). Revanlı Muhammed Hüseyin Han'ın Şehzade Livan'a, vâlinin askerlerinin Gürcistan taraflarına geldiklerini bildiren yazısı (s. 204).

40-Tarih: Muhtemelen 1219/20 (1804/5). Sadrazam Mirza Muhammed Şefi'nin Eşikağası Tahmasb Beg'e Şah'ın askerlerinin Rus kuvvetlerini uzaklaştırmak üzere hareket ettiklerini bildiren yazısı (s. 206).

41-Tarih: 1219/1220 (1804/5). Şeki hâkimi Selim Han'ın Sisyanof'a Kızılbaş askerinin Aras ırmağını geçerek Tiflis ve Gence'ye yöneldiğini bildiren yazısı (s. 208).

42-Tarih: 1221 (1806). Abbas Mirza'nın Gürcistan ve Dağıstan'daki Rus kuvvetleri komutanı Graf Godeviç'e Rusya ile İran arasında barış hususu ile ilgili yazısı (s. 212).

43-Tarih: 1221 (1806). Abbas Mirza'nın vekilharcı Mirza Buzurg-i Kaimmakamî (İsa Ferahanî)'nin Graf Godeviç'e savaşa son verilmesi ile ilgili yazısı (s. 218).

44-Tarih: 1221 (1806). Şirvanlı Mustafa Han'ın Graf Godeviç'e Rusya ile savaş için asker sevk edildiğine dâir yazısı (s. 221).

45-Tarih: Muhtemelen 1221 (1806). Şeyh Ali Han'ın Graf Godeviç'e Derbend ile ilgili hususlar hakkında yazısı (s. 225).

46-Tarih: 1221 (1806). Revanlı Hasan Han'ın Graf Godeviç'e Revan kalesi ile ilgili hususlar hakkında yazısı (s. 233).

47-Tarih: Muhtemelen 1221 (1806). Cafer Kulu Han'ın Graf Godeviç'e Şirvan'da karışıklık çıkaran Dağıstan vâlisi Sorhay Han ve Derbend hâkimi Şeyh Ali Han ile ilgili yazısı (s. 237).

48-Tarih: Muhtemelen 1223 (1808). Sadrazam Mirza Şefi'nin Graf Godeviç'e Rusya ve İran arasındaki hudud tesbitinde Fransa'nın aracılığı ile ilgili yazısı (s. 239).

49-Tarih: 1227 (1812). Abbas Mirza'nın Kaheti, Han ve Begzâdelerine Gürcistan'ın fethi ile ilgili yazısı (s. 250).

- 50-Tarih: 1227 C.evvel (Mayıs 1812). Fethali Şah'ın Karabağlı Cevanşir Mehdi Kulu Han'a Rusların Karabağ'dan çıkarılıp, kendisinin ora hakimi tanındığına dâir yazısı (s. 258).
- 51-Tarih: 23 Şevval 1228 (19 Ekim 1813). İran ile Rusya arasında imzalanan Gülistan anlaşması sureti. Tarafları Mirza Ebû'l-Hasan Han ile Nikolay Redişef temsil etmişlerdir (s. 262).
- 52-Tarih: 1230 (1815). Rusya'nın Kafkasya orduları komutanı Nikolay Redişef'in Gilân vâ-lisi Hacı Aka-yi Buzurg Müneccimbaşı'na ipek ticareti ile ilgili yazısı (s. 279).
- 53-Tarih: 24 Muharrem 1234 (23 Kasım 1818). İran devleti görevlilerinin Rus görevlilere Savucbulag, Gökdağ, Revan, Nahcivan yöresindeki hudud konuları ile ilgili yazıları (s. 289).
- 54-Tarih: 27 Muharrem 1238 (14 Ekim 1822). Muhammed Bâkır Han'ın Kafkas orduları komutanı Aleksandr Yermelof'a Nahcivan'dan Taliş'e dek olan sahadaki hudud tesbiti ile ilgili yazısı (s. 294).
- 55-Tarih:1239 (1823/4). Yermelof'un Revan yöresindeki hudud tesbiti ile ilgili yazısı (s. 297).
- 56-Tarih: 1239 (1823/4). Rusya görevlilerinin (Yermelof) Muhammed Han'a Nahcivan'daki hudud konuları ile ilgili yazısı (s. 302).
- 57-Tarih: 1240 (1824/5). Yermelof'un Fethali Şah'a Badkube ve Şirvan ahalisinin Gilân hâkimi Şehzade Muhammed Rıza Mirza'dan şikayetleri ile ilgili Tiflis'ten gönderilen dilekçesi (s. 305).
- 58-Tarih: Şevval 1240 (Mayıs 1825). Abbas Mirza'nın Dışişleri Bakanı Hacı Ebû'l-Hasan Han'a hudud konuları ile ilgili yazısı (s. 316).
- 59-Tarih: 15 Muharrem 1241 (30 Ağustos 1825). Prens Meşikof (Mençikof olmalı)'un İran Dışişleri Bakanına hudud konuları ile ilgili yazısı (s. 320).
- 60-Tekrar. Tarih: Zilhicce 1242 (Temmuz 1827). Dışişleri Bakanı Ebû'l-Hasan Han'ın, İngiliz temsilcisi Albay Sir John Mac Donald'a İran ile Rusya arasında barış andlaşmasında aracılık etmesi konusu ile ilgili yazısı (s. 324).
- 61-Tarih: 1243 (1827/8). Türkmençay Andlaşması'nın sûreti (s. 333).
- 62-Tarih: 28 Receb 1244 (1829). Türkmençay Andlaşması'nın ek protokolünün sûreti (s. 355).
- 63-Tarih: 15 Şaban 1244 (20 Şubat 1829). Graf Paskeviç'in Tiflis'ten Abbas Mirza'ya, Rusya'nın içinde bulunduğu şu andaki durum dolayısı ile veliahdın Petersburg ziyaretinin mümkün olamayacağına dâir yazısı (s. 371).
- 64-Tarih: 14 C.evvel 1247 (21 Ekim 1831). General Pankratif'in Derbend'den Abbas Mirza'ya Baron Aş ile ilgili yazısı (s. 377).
- 65-Tarih: 1246 (1831/2). Baron Rozin'in Abbas Mirza'ya Tiflis'ten Baron Aş'ın hastalığı ile ilgili yazısı (s. 379).
- 66-Tarih: 1250 (1834/5). Tahran'daki Rus temsilcisinin İran Dışişleri Bakanlığına para ile ilgili hususlarda yazısı (s. 381).
- 67-Tarih: 23 Zilhicce 1251 (10 Nisan 1836). Tahran'daki Rus temsilcisi İvan Simonoviç'in Dışişleri Bakanına hudud boyundaki ahalinin emlâkı ile ilgili yazısı (s.383).

68-Tarih: 18 Zilkade 1251 (6 Mart 1836). Tahran'daki Rus temsilcisinin, İran Dışişleri Bakanına hudud boyundaki ahalinin emlakı ile ilgili yazısı (s. 387).

69-Tarih: 1251 (1835). Tahran'daki Rus temsilcisi Graf İvan Simonoviç'in İran Dışişleri Bakanına hudud boyundaki ahalinin emlakı ile ilgili yazısı (s. 387).

70-Tarih: 2 Safer 1252 (19 Mayıs 1836). Tahran'daki Rus temsilcisinin, İran Dışişleri Bakanına İran ve Rusya hududundaki ahalinin emlakı ile ilgili yazısı (s.391).

71-Tarih: 25 R.sâni 1252 (9 Ağustos 1836). Tahran'daki Rus temsilcisinin, İran Dışişleri Bakanına Ermenzemin'den İran'a kaçanlarla ilgili yazısı (s. 393).

72-Tarih: 25 C.âhir 1252 (7 Ekim 1836). Rus temsilcisinin İran Dışişleri Bakanı Mirza Mes'ud'a İran-Rus hududundaki hudud tecavüzleri ile ilgili yazısı (s. 396).

73-Tarih: 3 Şevval 1252 (11 Ocak 1837). Rus temsilcisinin, İran Dışişleri Bakanına hududlardaki düzensizlik ve karışıklıklar ile ilgili yazısı (s. 401).

74-Tarih: 12 R.sâni 1253 (16 Temmuz 1837). İran Dışişleri Bakanının Rus temsilcisine, İran ve Rusya hududundaki ahalinin emlakı ile ilgili yazısı (s.404).

75-Tarih: 1253 C.evvel (9Ağustos 1837). Rusya temsilcisinin İran Dışişleri Bakanına Rus Çarı'nın Gürcistan ziyareti ve İran Şahı ile görüşmesi konusu ile ilgili yazısı (s. 406).

76-Tarih: C.sâni 1253 (8 Eylül 1837). Rusya temsilcisinin İran Dışişleri Bakanına ipek ticareti ve gümrük konuları ile ilgili yazısı (s. 409).

77-Tarih: 21 Receb 1253 (21 Ekim 1837). Rusya temsilcisinin İran Dışişleri Bakanına, hududlardaki düzen ve hudud konuları ile ilgili yazısı (s. 411).

78-Tarih: 1253 Şaban (1 Kasım 1837). İran Dışleri Bakanının Rusya temsilcisine, İran veliahtı ile Rus Çarının Gürcistan'da biraraya gelmeleri ile ilgili yazısı (s. 413).

79-Tarih: 12 Zilkade 1253 (7 Şubat 1838). Rusya temsilcisinin İran Dışleri Bakanına, Rusya'ya sevk edilecek olan Gilân ipeğinin gümrük işleri ile ilgili yazısı (s. 416).

80- Tarih: 1254 Şevval (Ocak 1839). İran devleti görevlilerinden merhum İsmail Han oğlu Hasan Ali Han'ın Dışişleri Bakanı Mirza Mes'ud'a İran ve Rusya hududundaki tecavüzler ile ilgili yazısı (s. 418).

81-Tarih: 5 R.sâni 1255 (18 Haziran 1839). İran Dışişleri Bakanının Rusya temsilcisine, Ağa Seyyid Cemaleddin-i Lenkerâni'nin emlakı ile ilgili yazısı (s. 421).

82-Tarih: 20 C.evvel 1255 (1 Ağustos 1839). Rusya temsilcisinin İran Dışişleri Bakanına İran ve Rusya hududundaki ahalinin emlakı ile ilgili yazısı (s. 424).

83-Tarih: 1264 Muharrem (Aralık 1847). Rusya temsilcisinin İran sadrazamına Rus gemilerinin Enzeli limanına gelişleri ile ilgili yazısı (s. 426).

84-Tarih: 1267 Zilhicce (Ekim 1851). Rusya temsilcisinin İran Dışişleri Bakanına Revan yöresindeki Karapapakların muhacereti ile ilgili yazısı (s. 429).

85-Tarih: 1268 Şaban (Haziran 1852). Rusya temsilcisinin İran Dışişleri Bakanına Karapapak taifesinden bazılarının İran'a muhacereti ile ilgili yazısı (s. 431).

86-Tarih:Muhtemelen 1268 (1852). İran Dışişleri Bakanının Emir-i Tuman, Hemedan Karagözlüleri'nden Mustafa Kulu Han-i Mirpençe'ye hudud boyundaki Şahseven oymaklarından 3000 kişinin Rusya toprağına geçmeleri ile ilgili yazısı (s. 433).

87-Tarih: 9 Muharrem 1269 (23 Ekim 1852). Rusya temsilcisinin İran Dışişleri Bakanına Hazar Denizi'nde gemicilik faaliyetleri ile ilgili yazısı (s. 439).

88-Tarih: 15 Muharrem 1269 (29 Ekim 1852). Rusya temsilcisinin Sadrazam Mirza Aga Han (Mirza Nasrullah Han)'a İran-Rusya hududunda belirleyici işaret konulması ile ilgili yazısı (s. 441).

89-Tarih: 1273 (1857). General Barateniski'nin Tiflis'ten Nâsireddin Şah'a, kendisinin Kafkasya orduları komutanlığına atanması ve İran'a bir temsilci gönderdiğini bildiren yazısı (443).

90-Tarih: 1280 (1863/4). Revan, Nahcivan ve Ordubâd'ın İran ve Rusya barışından sonraki durumu ile ilgili rapor (s. 452).

91-Tarih: 12 C.âhir 1281 (12 Kasım 1864). İran ve Rusya arasında telgraf anlaşması (s. 466).

92-Tarih: Muhtemelen 1299 (1882). Serhaddar Davud Han'ın Dışişleri Bakanlığına hudud anlaşmazlıkları ile ilgili yazısı (s. 472).

93-Tarih: 29 Re'vel 1299 (18 Şubat 1882). Serhaddar Davud Han'ın Dışişleri Bakanlığına hudud konuları ve oymakların tecavüzleri ile ilgili yazısı (s. 475).

94-Tarih: Muhtemelen 1299 (1882). Mugan hudud görevlisi Sultan el-Hüseyî Ahmed'in Dışişleri Bakanlığına hududdaki oymaklar ve kışlakta yaşayanlar ile ilgili yazısı (s. 478).

95-Tarih: Muhtemelen 1299 (1882). Serhaddar Davud Han'ın Dışişleri Bakanlığına Pile Sevar hududu yöresindeki arazide İran ve Rusya anlaşmazlığı ile ilgili yazısı (s. 480).

96-Tarih: 1299 (1882). Tebriz'den İran Dışişleri Bakanlığına İran ve Rusya hududundaki oymakların tecavüzleri ile ilgili telgraf (s. 482).

97-Tarih: Muhtemelen 1299 (1882). Mugan hudud görevlisi Sultan el-Hüseyî Ahmed'in Dışişleri Bakanlığına hududdaki Şahseven il ve aşiretleri ile ilgili yazısı (s. 484).

Ekler:

-İran ve Rusya hudud haritası (2 tane olup, Türkmenistan hududu ile ilgilidir).